

PULA IMVUILA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

LWETSE
2018

A KE BONA POELO?

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

Bala moteng:

Mo tikologong e re leng mo go yona e e thiolang e fetoga, tota e le ya bolemirui, go botlhokwa gagolo go balemirui bora ba segompieno, ba bagolo le ba bannyne, go nna le kitso ya tiriso ya ditšelete. Jalo, mo diathikeleng tse di latelang re tlaa lebelela kitso ya tiriso ya ditšelete.

Go simolola re tlaa remelela bothokwa ba Lenaneo la Poelo kgotsa jaaka le bitswa jaanong Lenaneo la Tiragetso ya Ditšelete. Re setse re supile gantsi

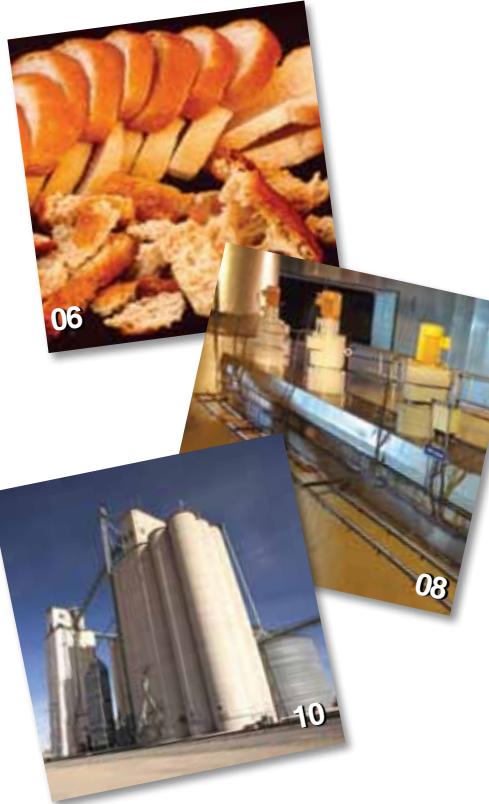
mo diathikeleng tse re di kwadileng gore go botlhokwa go dirisa bolemirui ka mokgwa o o supang poelo le tswelelopele. Ke boikaelelo bo bo bothokwa ba kgwebo e nngwe le e nngwe. Fa o bona poelo, tiriso ya ditšelete ya gago e siame. Mokgwa o le osi wa go tlhomamisa gore o bona poelo ke go rulaganya Lenaneo la Tiragetso ya Ditšelete.

Mme gakologelwa, fa o na le tšelete mo bankeng, ga se tshupetso ya gore o bona poelo e e ka tswelelang go bonwa. Ga bobedi, se ikanyele morulaganyi wa dibuka go rulaganya lenaneo le.

04 | Ditswerere tsa sengwe
le sengwe...di kile tsa
nna ditshimolodi

06 | ABC ya seemo sa korong

11 | lekalakantsha mme o
tlhogonolofale: Itse gore
tšelete ya gago e ya kae

NKOKO JANE A RE...

Kgwedi e ke ya bofelo ya ngwaga wa ditšelete ya rona – go makatsa go lemoga gore re setse re simolola go loga maano a go jwala dijwalwa tsa selemo gape.

Re setse re ne re ntse re re bolemirui ke tiragalo ya go uma dij tse di ka jewang le tse di ka rekisiwang. Le gale, go jwala dijwalwa go ja tšelete – peo, monontsha le dikhemikale di tshwanetse go rekiwa ka ngwaga le ngwaga. Gape go na le ditshenyego tse dingwe tse di fetogang ka polase le polase mme le ka molemirui le molemirui. Fa o le molemirui o monnye thata yo a dirang ditiro tsotlhe ka diatla tsa gago, o ka re ga go na tshenyego epe mabapi le tiro e. Le gale, fa o le molemirui o mogolo, o tlaa dirisa batho, o tlaa reka tisele ya diterekere tsa gago, kgotsa o tlaa duela mokonteraka. Le gale, le fa o dira tiro e kgotsa nnyaya, o tshwanetse go netefatsa gore ka mafelelo a sethi o amogege go feta se o se lokelang.

Mo dingwageng tsa segompieno, tlhotlhwa ya mmidi e ntse e le tlase ka gore go umiwa mmidi o montsi mo Afrikaborwa – jaaka go ntse re ntse re leka go tshegetsa balemirui gaufi le Welkom go loga maano a tsamaiso ya bolemirui ba bona. Ba ntse ba tlaa bona tshenyego fela fa ba tswelela go jwala mmidi ka ntlaa ya gore ba tshwanetse go hira naga mme e bile ba tshwanetse go duela mokonteraka go dira tiro. Ga go a siama. Go bothokwa tota go lebelela tlhotlhwa ya go uma mme o netefatsa gore go mosola go tswelela o ntse o leka gape le gape. O ka tshwanela go lebelela mefuta e mengwe ya dijwalwa e e ka go nayang poelo e e lekaneng tlhotlhwa ya tiro e o e dirang go kgona go uma tlhaka.

Bolemirui ke tiragalo e e marara mme go na le batho ba ba akanyang gore o molemirui fa o na le naga e o ka e dirisang; kgotsa o molemirui fa o na le thutego ya bolemirui. Bolemirui bo tlhakathakanya dilio tse di farologaneng jaaka tiriso ya naga, kitso le kongo, ditokelelo, metšene le tšelete. Go bothokwa go nna le dintla tsotlhe tse fa o batla go nna molemirui yo o ka kgonang. Fela maloba ke utlwile ‘molemirui’ a re ga a tlhoke go rutiva – o simolola go dirisa bolemirui. Motho yo o setse a lathegilwe go se kgone go kgona ka gore re ka re ga a itse gore o tshwanetse go ithuta bokana bo bo kana kang. Bothata ga se go se itse, bothata ke go se itse gore ga o itse. Tsweetswi, netefatsa gore o dirise ntlaa e nngwe le e nngwe ya go ithuta mme se khutle go tswelela go ithuta le go rutegwa – ga go na mafelelo go go ithuta mme o ka se khutle go rutegwa fa o le molemirui yo o kgonang. Go thlha go na le mekgwa e mentshwa, ditokelelo tse dintshwa, metšene e mentshwa, diphatla tsa go rekisa tse dintshwa – tlhomamisa mme o ithute mme o tlaa nna le phathya ya go nna molemirui wa nnete.

A ke bona poelo?

Barulaganyi ba dibuka ba rulaganya dibuka go tsamaelana le bothokwa ba go bapa le tuelo ya lekgetho, e e leng kgang e nngwe. Ga boraro, go rulaganya lenaneo ka tshwanno, o tlhoka kitso. Mme ga bofelo, o tshwanetse go farologana gare ga tiriso ya tšelete ya gago le ya kgwebo. Ipone o le modiredi wa kgwebo mme o ituela tuelo go tswa mo kgwebong. Fa go ka kgonegwa, go bothokwa go nna le ditshupatlotlo tse pedi.

Tsaya tsia

- Jaanong o tlaa tlhaloganya gore go rulaganya lenaneo, go tlhokiwa kitso – makwalo a motheo – jaaka mananeotheko, mananeo a banka, mananeo a papatso, lenaneo la thulaganyo ya bokana ba thoto, lenaneo la gago la dijego, jalo le jalo.
- Gape o tlaa lemoga gore dilo tse dingwe tse di seng tsa tšelete (go ne go se na kelelo ya tšelete) di supiwa – thekiso ka go se duelwe, palo ya dijego le phokotso ya tlhotlhwa.
- Tsaya tsia gore tlhotlhwa ya go uma e tshwanetse go nna tse di dirisitsweng e seng tse di rekilweng, Jaaka fa o rekile dikgetsi tse di leng 100 tsa monontsha mme o dirisitse tse di leng 90 fela. Tlhotlhwa ya dikgetsi tse 90 tse di dirisitsweng e tshwanetse go supiwa mo lenaneong e seng tlhotlhwa ya go reka dikgetsi tse 100.
- Ditshenyego tse di supiwang ke dikao fela, go na le ditshenyego tse dingwe tse dintsi mme di tlaa farologana go ya ka polase le polase.
- Kitso e e leng ya nnate e tlaa tshegetsa go rulaganya ga mananeo a a supang bonnate mme a tlaa go naya kitso go laola kgwebo ya gago ka tshwanno.
- O ka kgona go dirisa tshenyego e le ya go uma fela fa o ka e kopantsa le tiragalo ya mo polaseng e e umang kumo, jaaka dikao tse di filweng. Tshenyego e nngwe le e nngwe e o ka se kgone go e kopantsa le tiragalo ya go uma e tshwanetse go supiwa e le tshenyego e e welang. Jaaka tshenyego ya go dirisa difouno – a o ka kgona go supa gore o dirisitse founo go leletsa mogala go motshegetsi ka ntlaa ya go uma ga mmidi?

Nte re remelele mareo a a bothokwa a re a dirisitseng mo lenaneong. Ga ntlaa - PALO-GOTLHE YA TLHOTLHWYA KUMO (A). Lereo le, le supa ditlhaka tsa nnate tsa bokana ba kumo yotlhe e e umilweng mo polaseng ya gago ka gore le akaretsa tlhotlhwa ya mefuta ya kumo yotlhe e e rekitisweng le e dirisitsweng mo polaseng. Ga bobedi PALO-

GOTLHE YA BOKGAOLO (B) – lereo le le bothokwa tota. Lemoga gore lenaneo le rulagantswe ka mokgwa o o rileng go tlhomamisa palogotlhe ya bokgaolo ya mofuta mongwe le mongwe wa kumo o o umiwang mo polaseng. Fa palogotlhe ya bokgaolo ya, a re re disabolomo, e sa siame (ke go re tlhotlhwa ya ditshenyego tsa go uma le go rekisa ga di le-kalekane) o na le kitso ya go laola maemo a. O tshwanetse go lebelela gore ke goreng di sa lekalekane (pula e ne e na ka sefako mme o ne o sa kgone go laola tiragalo e) kgotsa e ne e le mokgwa wa go uma o wena o neng o o dirisa mme o ne o se wa tshwanno? Jaanong o ka swetsa ka go nagana ka tshwanno gore o ka tswelela go uma disonobolomo ka go tokafatsa mokgwa wa go uma wa gago kgotsa o ka lebelela mofuta o mongwe wa dijwalwa. Gape, fa palogotlhe ya bokgaolo ya mofuta mongwe wa tiragalo e sa siame, go raya gore go uma ga disonobolomo ga go abele ka go lekana go duela ditshenyego tse dingwe ka bogotlhe. Go raya gore go uma ga mefuta e mengwe ya kumo go tshwanetse go duela go uma ga disonobolomo. A ke maemo a a siameng go tswelela pele?

Lereo le le bothokwa thata ke C – PALO-GOTLHE YA LETSENO LA POLASE. Re boela morago go athikele ya rona ya ‘O kopa go adima tšelete jang? – tlhaka e, ke tlhaka e e tlhokiwang go lebelela ke ba ba ka go adimang tšelete fa o ka batla go kopa go adima tšelete. O tlaa lemoga gore fa tlhaka e e le pila ba tlaa lebelela ditiragalo tsa gago ka go leka go dumela mme ka tlhanolelo, fa tlhaka e e se pila kopo ya gago e tlaa elwa thhoko gape le gape.

Fa o ka kgona go duela ditshenyego tsa kwa ntla tsa gago tsotlhe, go tlaa supa gore kgwebo ya bolemirui ya gago e bona poelo ya nnate, kgotsa o na le tiragalo tse di tšelete e e siameng. Ntlaa e e supiwa ke D – POELO YA POLASE.

Go fetsa, molemirui wa segompieno o tshwanetse go nna le kitso ya tiriso ya ditšelete. Fa go sa nna jalo, kopa thuso kgotsa tsena thutiso. O tshwanetse go kgona go ranola tshedimosetso e e leng mo lenaneong la tiriso ya ditšelet go kgona go swetsa ka ntlaa ya bolaodi ka tshwanno fa o solo fela go tswelela go dirisa bolemirui mo maemong a segompieno.

Athikele e kwadilwe ke Marius Greyling, mokwadi wa Pula Imvula. Fa o tlhaka kitso gape, o ka romela emeile go marius@mcgacc.co.za.

Lenaneo la 1: Motheo wa Lenaneo la Tiragetso ya Di tšelete.

Palo	Tihaloso	Mmidi	Disonobo-lomo	Dikgomo	Letseno le lenngwe	Bogotlhe
1	Thekiso	Tšelete				
2		Mojela				
3	Bogotlhe ba dithekiso = 1 + 2					
4		Ditsalapa				
5	Dijego	Badiredi				
6		Ka mo teng				
7	Bogotlhe ba dijego = 4 + 5 + 6					
8		Thoto ya mafelo				
9		Tlosa: Thoto ya mathomo				
10	Tekanyetso ya thoto	Tlosa: Ditheko				
11		Tlhakanya: Dithekiso				
12	Bogotlhe ba tekanyetso ya thoto = 8 - 9 - 10 + 11					
13	A: PALOGOTLHE YA TLHOTLHWA YA KUMO = 3 + 7 + 12					
14	Tlosa: Tshenyego ya tlhotlhwa ya go uma le papatso (E itsewe gape e le tshenyego ka ntlha ya tlhotlhwa ya tse di dirisiwang)					
15	Peo					
16	Kotlo					
17	Malatswa					
18	Monontsha					
19	Dikhemikale					
20	Dithlare					
21	Dithabelala					
22	Putlelelo ya dijwalwa					
23	Tlhotlhwa ya papatso					
24	Bogotlhe ba tlhotlhwa ya go uma le papatso					
25	B: PALOGOTLHE YA BOKGAOLO = 13 - 24					
26	Tlosa: Ditshenyego tse di welang					
27	Tshenyego ka badiredi					
28	Dituelo					
29	Go jega ga kumo ya polase					
30	Phokotsotlhota					
31	Ditokafatso tse di emeng					
32	Metšene le dididriswa					
33	Dipaakanyo le Tlamelo					
34	Ditokafatso tse di emeng					
35	Metšene le dididriswa					
36	Ditshenyego tse dingwe					
37	Dilaesense le putlelelo					
38	Motlakase					
39	Mesti					
40	Tshenyego ya go dirisa difouno					
41	Bogotlhe ba tshenyego ka ntlha ya go uma le ditshenyego tse dingwe: = Tlhakanya 27 - 40					
42	C: PALOGOTLHE YA LETSENO LA POLASE 25 - 41					
43	Tlosa: Tshenyego ka ntlha ya tse di kwa ntle					
44	Tsalo ya tšelete e e adimilweng					
45	Tsalo ya tšelete ya banka					
46	Tuelo ya molaodi wa dituelo (kgotsa wena)					
47	Bogotlhe: Tshenyego ka ntlha ya tse di kwa ntle					
48	D: POEO YA POLASE = 42 - 47 (Fa go le pila tiragetso ya ditšelete e siame)					

DITSWERERE TSA SENGWE LE SENGWE... di kile tsa nna ditshimolodi

Lenaneo la Boithutotirong la Grain SA mabapi le DRDAR

Ene e le moporesedente wa kgale wa Amerika, Benjamin Franklin, yo a neng a kwaldile, 'Mpolele, ke a lebala. Nthute, ke a gopola. Ntirise, ke a ithuta.'

Fela ka tshimologo ya bophelo ba gagwe Franklin o lemogile gore go etsa batho ba bangwe ke mogwa o o siameng go itokafatsa le go kgona ditiro tse o batlang go di dira. O ne a ikopantsha ka bomo le ditswerere tsa go dira sengwe se ene a neng a batla go se dira go bona kitso le go amogela kgono mme le go rarabolola mokgwa o di o dirisang go dira tiro. O ithutile bontsi jaaka a neng a kgona mabapi le mekgwa, maemo, mefuta le ditiragalo tsota tsona.

Senotolo e ne e le gore Franklin o ne a ipulsetse go ithuta mme o ne a dumela go itirisa go kgona go itokafatsa. O ne a tlhola a etsa ditswerere tse di neng di itsewe go fitlhela le ene a simolola go kgona go dira tiro jaaka tsona.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui

Ka re le setlhophsa sa Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA re itumelela ntla ya gore kgono ya lenaneo la rona e supiwa ke botsalano bo re bo agileng le balemirui mme le kgaolo ya bolemirui ka bophara. Kgono le tswelelopele e re e boneng mo balemiruing ba re dirang le bone di re tlhotheletsa ka letsatsi le letsatsi go isa matsogo go batho ba bangwe gape go ikopantsha le rona ka go tshwara diatla tsa rona mo leetong lena la tlhabololo.

Ka bonneta ba gore re ntse jalo, re tlhola re batla go ipapisa le ba bangwe ba ba dirisang mananeo a boithutotirong. Re dumela gore go na le dialogane tse dintsitse di tswang kwa dikholetsheng tse di nang kitso e ntsi tse di ka tlhabololwang gape go tlisetsa phethogo mo kgaolong ya bolemirui fa ba ka neiwa tshono go nna ba dira ditiragalong tsa bolemirui, go ithuta ka maemontha gore ditswerere di dira jang le go bona kitso ka go dira mo go tlala ba nayang maemo go oketsa kgono le tlhaloganyo ya bona.

Maikaelelo ga se go kgona, le gale; maikaelelo ke go dirisiwa. Fa o setse o dirisiwa, kwa ntla ga go batla go kgona, go tlala tlisetsa go kgona go wena.

Ka Ngwanatsele 2016, ditokololo tsa setlhophsa sa Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA di ipapisitse le Lefapha la Bolemirui la Kgaolo go di tshegetsa ka tshegetso ya go dirisa metshene go thusa balemirui ba ba rutiwang ke bone. Re ne re itumetse thata fa, ka nako ya dipuisano tse,

kakanyo ya go rulaganya lenaneo la boithutotirong e simolotse.

Maikaelelo a rona ke go bona dialogane tse 19 tse di rutilweng bolemirui di neiwa tiro mme e bile di nna ditokololo tsa setlhophsa sa Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA di le badiritirong. Lenaneo le the tlaa tsamaisiwa mabapi le dineo tsa tshegetso ka metshene tse di fiwang ke lefapha. Maikaelelo a modirirong ke go amogela kitso ka go dira tota ka go remlela go uma ga tlhaka le tlhabololo ya balemorui.

Mokgwa o wa go rutiwa ke wa go rutiwa ka go dirisa diatla, mo barutiwatirong ba tlaa dirisa diatla go amogela kitso ka bobone mme ba tlaa tswelela go ruta balemirui ba bangwe ka dintlha tse:

- Tekanyetso ya sediriswa sa go jwala;
- Tekanyetso ya sediriswa sa go gasetsa;
- Tshwantshisa naga, ka go dirisa GPS;
- Tlhokomelo ya didiriswa tsa bolemirui; mme le
- Tekatekanyo ya bokana ba kumo e e ka bonwang.

Barutiwatirong gape ba tlaa thusa go ruta le go tshegetsa ka dithutiso tsa go ruta balemirui go uma tlhaka tsa Grain SA. Go na le dithutiso tse di mosola tse di nang tekatekanyo gare go thuto le tiriso ya thuto.

Mabaka a mangwe a go ithuta le go tlhabolola kgono a tlaa amogelwa ka go dira ditiro tsa go rulaganya dikopano, mo go ka nnang go rulaganya dikopano tsa dithophsa tsa dithutiso, matsatsi a balemirui le dikopano le balemirui ba ba tsweletseng.

Moeteledi yo mogolo gantsi ga se yo o dirang ditiro tse dikgolo. Ke yo o kgonang go dira gore batho ba dire ditiro tse dikgolo go feta. – Ronald Reagan

LENANEO LA BOITHUTOTIRONG

Ditiro tsa go tlhabolola tsotlhе tsa Grain SA di dirwa ka boikarabelo ka megopolо ya go gwetlhа thulaganyo ya pego e e nepileng, go kwala dibukatshupetsо ka tlhokomelo le go bontsha bonnеtе ba ditlhaka tse di kwalwang gore re kgone go bega go badirisanimmogo ba rona bothе. Ka dinthla tse baithutitirong ba tla dumelwa go dira ditiro tsa go laola le go bega mme ba tlaa oketsa kitso ya bona ya go dirisa dikhompiutara le tlhabololo ya kgono e ba nang yona.

Tau e e tlholang e bopa ga e balaye

Re tshwanetse go fetola maikaelelo a rona a gore dialogane tse di tswang kwa dikholetsheng di na le 'kitso mo tlhogong' fela, mme ga ba kgone go re thusa ka ditiro tsa mo polaseng. Ke mete gore kgwetlhо e nngwe e e leng teng go Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui la Grain SA, ke go bona basupetsatsela go dira mo lenaneong le le ntseng le tswelela go gola – tota bao ba ba dumelang go dira kwa magaeng mo bothokwa bo leng bo bogolo tota.

Jalo re na le tlhoafalo go godisa basupetsatsela ba baswa ba ba nang phisego e e tshwanang le ya rona go bolaodi ba naga le tswelelopele ya tlhabololo ya balemirui ka go dirisa lenaneo la boithutotirong jaaka le. Re bona mesola e menagane:

- Baithutitirong ba amogela kitso e e tshwane-tseng, mme go aga kgono ya bona e bile go ba naya maatla, jalo ba na le kitso le kgono go dira ditiro tse di siameng.
- Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA e fiwa phatlha go ruta basupetsatsela ba maemo a a kwa godimo ba ba tlhokiwang mo tirong ya go tlhabolola balemirui le ka moso.
- Tiro e e bothokwa e e dirwang ke Lefapha la Bolemirui le Tlhabololo ya Phethogo (DRDAR) ke go:
 - Duela tshegetso ka metshene e e fiwang Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA e e feteletswang go balemirui.
 - Thusa go duela tuelo e e amogelwang ke dialogane tse di tlhomiwang e le baithutitirong le Grain SA.

Tiro e e dirwang ke Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA ke go:

- Naya tlhokomelo ka bophara le go naya tshupetsotsela go baithutitirong ka go dirisa balaodi ba tlhabololo ba Grain SA mo kgaolong.
- Kgonisa baithutitirong ka go ba tshegetsa go tsamaya le basupetsatsela ba ba setseng ba kgonne go dira ditiro tse di tlhokiwang ka letsatsi le letsatsi.
- Naya ditiro tse di rileng go baithutitirong mme le go ba tlhabololo ka go ba ruta.
- Kgonisa basupetsatsela go tswelela go dira tiro ya bone mabapi le baithutitirong ba ba tlhomilweng go dira le bone.
- Bega dipego go barulaganyi ba kgaolo go atiholwa ka Labotlhano ba beke e nngwe le e nngwe.

Mmogo re rulaganya pharologanyo

Re itumela go bega gore DRDAR le Lenaneo la Tlhabololo la Grain SA di setse di saenile Memorantamo ya Tlhaloganyo (MYT) ya dingwaga tse tlhano e e simololang ka sethla sa 2017/2018 – jalo re setse re siame go simolola ka ngwaga wa bobedi wa porojeke e e tlhotheletsang e.

Tiriso ya baswa mo bolemiruing

Re amogetse mafoko a tlhotheletsa a a pila tota mabapi le porojeke go fithelela jaanong mme badirisanimmogo ka bobedi ba dumetse gore ka go dirisa tirisanommogo e re ka tsweletsa go bopa ga ditiro, kgonisa balemirui ba kwa magaeng go reki-sa ka bonako mme le go netefatsa gore baswa ba dire mo kgaolong ya bolemirui. Re dumela gore go tsweletsa pele tiragalo ya bolemirui le go e godisa re tshwanetse go dirisa baswa ba lefatshe ba rona. Gantsi go botoka go bua mme go thata go dirwa.

Bogare ba palо ya dingwaga tsa balemirui mo Afrikaborwa bo ka nna dingwaga tse 65+. Palo ya dingwaga tsa balemirui ba ba dirang mo Porojekeng ya Letlole la Ditiro, tirisanommogo gare ga rona le Letlole la Ditiro, e e tlisang phetogo e

BOITHUTOTIRONG – maemo a moithuti kgotsa morutiwa yo a dirang mo thulaganyong, fa gongwe a sa duelwe, go kgona go bona kitso go kgotsofatsa bothokwa bo bo tlhokiwang go fetsa dithuto tsa go bona borutegi.

kgolo ka ntlha ya tlhabololo ya balemirui ba banneye – ke dingwga tse di ka nnang 50+.

Jaaka go bonalwa ga go na kelothhoko epe ya baswa. Re dumela gore ke bothokwa ba kitso le bothokwa ba kgono go dira ditiro bo bo rulaganyang maemo a. Gantsi go feta re bona dialogane tse dintshwa tse di se nang kitso ya ditiro tsa go dirisa bolemirui tloga go dira mo kgaolong e e tshegetsang ditiragalo tsa bolemirui. Di tlhoka kitso ya tiriso go simolola go dirisa bolemirui mme gape ba tlhoka boikanyo go leka go dira ditiro tse di pila mo kgaolong ya bolemirui.

Re dumela gore lenaneo le, le fa le dira mo maemong a mannye thata, le na le kgono go tsholetsa dikgang tse mme le ka nna kgaolo e pila ya tlhabololo ya balemirui ya ka moso fa le ka kgona go phuthologwa ka bopahara mo dikgaolong tsa naga ya rona.

#MmogoReRulaganyaPharologanyo. Ga re tlhibiwe ke kgala fa re re gakala go tshegetsira-galo e e ka oketsang palо ya baswa ba ba dirang mo kgaolong ya bolemirui. ⚡

Athikele e e kwadilwe ke Sinelizwi Fakade le Luke Collier, Barulaganyi ba Tlhabololo ya Balemirui, Grain SA. Fa o batla kitso gape, o ka romela emeile go sinelizwifakade@grainsa.co.za kgotsa goshenfarming@gmail.com.

ABC YA SEEMO SA KORONG

Seemo sa korong se raya dilo tse di farolo-ganeng go batho ba ba farologaneng, ke gore go tlhomia ka ntlha ya gore korong e tswelela ka diatla tsa mang go tloga go robiwa go fithelela e jewa e le borotho.

Balemirui ba tlhoka go uma kumo ka bontsi, ba ditshilo ba tlhoka seemo sa go sila se se pila mme babesamarotho ba tlhoka boupi go rulaganya marotho a a batlang go a besa kwa mafelelong. Badirisi ba ikana ka maikutlo a bona – se ba se bonang, se ba se utlwang ka go se kgoma, se ba se utlwang ka monko le se ba se utlwang ka tatso. Jalo, boleng mabapi le korong ya borotho e tlhoma popego e e rileng e e tshwerweng ke korong go dira gore e nne kumo e e siameng – go uma borotho.

Bajwadi ba korong ba kgona go fetola popego ya mofuta wa korong mme ba leka go kopantsha dintlha tsotlhe mo mofuteng tse di tlhokiwag ke badirisi ba yona, mme dintlha tsa phethogo tse di tliswang ke tikologo di tlhoma mathata. Dintlha tsa seemo sa korong tse di leng bothhokwa go molemirui ke:

- Bokete ka heketolitara (bokete ka tekatekanyo);
- Palo ya go wa; le
- Bokana ba poroteine.

Bokete ka heketolitara ke eng mme goreng go le bothhokwa?

Bokete ka heketolitara bo supa kitlano ya ditlhaka tsa korong mme dithhaka tse di supang kitlano di naya boupi ka bontsi, jalo ditlhaka tse di kitlaneng di naya ba ditshilo poelo e e gaisang ya tse di sa kitlaneng.

Ke eng se se tlhomamisang bokete ka heketolitara?

Dithhaka tse di kitlaneng di raya ditlhaka tse di non-neng tse di tleseng sentle. Dintlha tsa kgatelelo tse di ka nnang teng ka nako ya go tlatsa ditlhaka tsa korong di fokotsa bokete ka heketolitara. Dintlha tse di ka nna komelelo, metsi a mantsi go feta mo mmung, bothhokwa ba kotlo, go tlhoka letsatsi, bomogote bo bo tlase kgotsa bo bo godimo, tsheyego ka ntlha ya ditsenekegi mme le tsheyego ka ntlha ya maemo a bosa jaaka serame le sefako. Tsibogo e ditlhaka di tlaa e supang mabapi le maemo a mo tikologong e laolwa ke bolaodi ba bojenetiki.

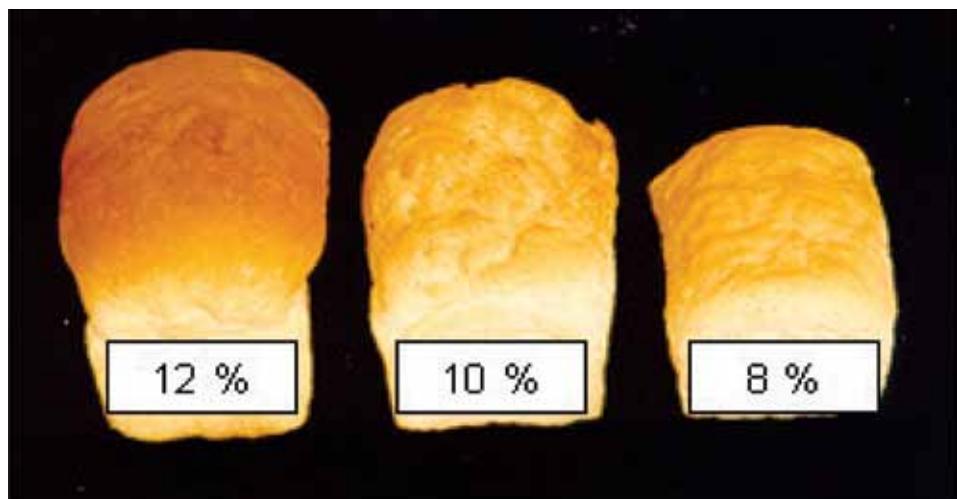
Popego ya tlhaka, e e ka fetolwang ka tiriso ya bojenetiki, gape e tlhomamisa bokete ka heketolitara – go tlhokiwa ditlhaka tse di sediko tse di se nang mesethlo.

Palo ya go wa ke eng mme goreng e le bothhokwa?

Boupi ba korong gagolo bo bopilwe ka poroteine le setatše. Setatše se dira tiro e e bothhokwa fa go bopiwa borotho mme fa pula e ka nela korong e e

Setshwantsho sa 1: Borotho bo bo besitsweng ka go dirisa korong e e sa medisiwang (morago), mo thulaganyo, mmala wa legogo le popego go amogelesega, mabapi le borotho bo bo besitsweng ka go dirisa korong e e medisisweng (pele) mo bo sa kgonwe go segiwa ka motšhene, ka ntlha ya thulaganyo e e seng pila. Gape, bona mala wa legogo le lefiswa o o tliswang ke bontsi ba sukiri mo korong e e medisiwang (pele).

Setshwantsho sa 2: Koketso ya bokana ba borotho e e bonwang ka go dirisa boupi bo bo nang maemo a poroteine a a godimo.

omileng mme maemo a a pila a latela, ditlhaka di ka simolola go mela pele ga go robiwa.

Fa go diragala, setatše se thubiwa ke thugisi, alpha-amylase, mme go bopiwa disukiri ka bontsi (go fithelela palo ya go wa e e kwa tlase). Disukiri ka bontsi di naya tlhama e e 'bongapa' e e elelang mme tlhama e e bokete go dirisiwa ka motšhene. Borotho le bona bo tlaa nna le legogo le le fiswa, thulaganyo e e bogwata mme le popego e e sa siamang mme go naya borotho bo bo ka se segwe ka motšhene.

Ke eng se se tlhomamisang palo ya go wa?

Dintlha tsa tikologo jaaka bosa bo bo metsi a mantsi le maemo a bomogote ba matsatsi ke dintlha tse di tlhomamisang tshimologo ya go

mela ga ditlhaka. Korong gape e supa kgono ya go simolola go mela ka nako ya pele ga go robiwa fa ditlhaka di le mo maemong a go mela a go thatafala. Kgono e e rulagangwa ka ntlha ya bojenetiki mme mefuta e e sa supeng kgono ya go fonya tiragalo e ya go simolola go mela pele ga nako ya go robiwa e latlhiwa ka tshimologo ya diteko.

Maemo a tikologo mo kgonong e ya go simolola go mela pele ga nako ya go robiwa a magolo mo Afrikaborwa, ka gore go na le mefuta e e supang kgono e nnye fela go fonya go mela pele ga nako ya go robiwa mo Afrikaborwa.

Maemo a korong e e siameng mabapi le korong e e simolotseng go mela fa borotho bo besiwa a ka bonwa mo **Setshwantshong sa 1**.

Bokana ba poroteine ke eng mme goreng bo le botlhokwa?

Bokana ba poroteine ke bokana ba poroteine mo tekong ya korong. Diporoteine tsa korong, tse di leng gluten, di dira gore e dirisiwe go besa borotho, go bopa dipaseta le go besa dibisikete. Go na le kutlwano gare ga mofuta (popego) wa poroteine le se se besiwang sa kwa mafelelong a tiriso ya korong.

Gluten e ka kgaogangwa ka glutenin le kgaolo ya gliadin, mo glutenin e tshegetsang maemo a a siameng a tlhama mme gliadin e tshegetsa tsharologo ya tlhama. Tekatekanyo gare ga dintlha tse pedi tse e botlhokwa, ka gore go tlaa tlhoma maemo a kumo e e bonwang kwa mafelelong. Tlhama e tshwanetse go supa tsharologo go kgona go thampholola ka nako ya go bedisiwa mme e tshwanetse go nna le maatla a a lekaneng go se kgaoge fa e thamphololwa – jalo e tshwanetse go tshwara digase mme e dumele gore tlhama e kokomoge mme e neye kumo e e pila kwa mafelelong.

Ke eng se se tlhomamisang bokana ba poroteine?

Dintlha tsa maemo a tikolo jaaka tiriso ya monontsha le go nna teng ga metsi, mme gape le popego ya mofuta ka ntlha ya bojenetiki, di ka tlhottheletsa tekatekanyo gare ga dikgaolo tsa poroteine. Go botlhokwa go itse gore mafuta e e farolaneng e tlaa supa bokete bo bo farolaneng ka maemo a a tshwangan a poroteine, ka ntlha ya popego ya bojenetiki.

Monontsha wa naiterjene o tlisa koketso ya bokana ba poroteine – koketso ya naiterjene e e ka dirisiwang e tlisa koketso

ya dikgaolo tsa gliadin mme go tlisa koketso ya tsharologo ya tlhama. Kgatelelo ka ntlha ya metsi e tlisa koketso ya bokana ba poroteine, ka gore bokana ba setatšhe bo bo bopiwang bo a fokotseg. Ka tlwaelo, koketso ya bokana ba poroteine (ka tlwaelo ke 10% - 14%), go tlaa supa koketso ya bokete ba borotho (**Setshwantsho sa 2**), mme jalo poelo go babesamarotho e a oketseg. Go botlhokwa go gakologelwa gore bokana ba poroteine (ka mo teng), mme gape le maemo a poroteine (thulaganyo), go tlisa kgono ya go bona kumo ya kwa mafelelong e e pila.

Go supiwa sentle gore dintlha tse tharo tse di leng botlhokwa go baumi ba korong di rulagangwa ke maemo a tikolo, mme gape le ditiragalo tsa go uma le tiragalo ya go dirisa maemo a e tlhomamiswa ke popego ya bojenetiki ya yona. Bojenetiki gape bo farologana ka dintlha tsa kgono e nngwe le e nngwe mme bokana ba kgono bo bo ka bonalang ka ntlha ya mofuta jalo bo ka farologana.

Tharabololo ya seemo sa korong e supa gore mafuta ya korong mo Afrikaborwa e dumela le maemo a a tlhomiwang mme e bile le gore e na le kgono ya go umiwa mo maemong a go uma a a faraloganeng mme gape le gore e setse e ikopantshitse le maemo a tikolo a a faraloganeng.

Patlisiso e e tshegeditswe ke Agricultural Research Council le Winter Cereal Trust.

Athikele e kwadilwe ke Chrissie Miles, ARC-Small Grain, Bethlehem. Fa o batla kitso gape, o ka romela emeile go miles@arc.agric.za.

Pula Imvula's Quote of the Month

We're gracious and we're humble, and we play the game a certain way, whether we win or lose.

~ Megan Rapinoe

TEBELELO GO GO UMA GA BALI e e baakantsweng

Tlhotalwa ya bali e bapsiwa le tlhotlhwa ya Safex ya korong ya seemo sa B1 mme e balabalwa e le 97% ya tlhotlhwa e, e lesupetso.

Korong e mo maemong a a ka nnang R3,808 ka tono mme go supa gore tlhotlhwa ya bali e e baakantsweng e ka nna R3,694 ka tono.

Diemo tse dintsi tsa go lekalekantsha seemo sa bali di thata go feteletswa e le seemo sa go baakangwa se se amogelwang. Go bothokwa gore go uma ga gago ga bali go lebelele mogwa o mongwe le o mongwe wa go laola mo go dirang gore go uma ga mofuta o wa dijwalwa o nne le 'ditsietsi' fa di ungwa go bona seemo se se kwa godimo sa tlhaka. Tlhaka e ka fetola ka bonako go seemo sa 'kotlo'.

Fa go uma ga bali go bapsiwa le go uma ga korong go tshwanetse ga lebelelwa bokana ba kumo e e ka bonwang mo masimong a a sa nosetsweng le mo a a nosetswang mme gape le bothata kgotsa botoka ba tiragalo ya go laola dijwalwa jaaka go ka tlhokiwa.

Bokana ba bali bo bo ka bonwang bo fetoga go tloga ditono tse 3,2 ka heketara go tse 4,0 ka heketara mo masimong a a nosetswang ka lenaneo la thefosano ya dijwalwa mme le ditono tse 6,5 ka heketara go ditono tse 7,0 ka heketara mo masimong a a nosetswang ka segasetsasediko. Korong e e nosetswang e ka naya ditono tse 10,0 ka heketara. Koketsu ya bokana ba monontsha, tlhotlhwa ya peo le ditshenyego tse dingwe tsa go uma korong di tshwanetse go lebelelwa fa go swetswa gore ke mofuta ofe o o tlaa nayang poelo go feta mofuta o mongwe fa go ungwa. Ka maemo a a lekaneng a bokana ba kumo, tshenyego ya go uma bali e mo maemong a 80% a go uma korong. O tlaa itse bogongwe ba bokana ba tlhaka e e ka bonwang mo kgaolong ya gago ka go dirisa mefuta e e rileng ya go uma.

Dintilha tse di botlhokwa go kgona go uma bali

Bolaodi ba bali e e jwalwang mo masimong a a sa nosetsweng kgotsa a a nosetswang a tshwana gagolo le a go uma korong. Dintilha tse dingwe tsa go farologana go uma bali e e baakantsweng di neiwa jaaka go latela.

Malwetsa a nngadule le dibaketeria

Bali ga e tlhaselwe ke bolwetsa ba fusarium kgotsa tsaya-tsotlhe (*vrotpootjie*) mme e ka dirisiwa e le sejwalwa tsa theofsano go tlosa korong mo malwetsa a a nnile bothata mo masimong a gago. Bali jalo e ka dirisiwa mo lenaneong la thefosano le le rulagantsweng ka tswelelopele e e pila.

Tiriso ya naiterojene le bothata ba go sekama ga dimela

Fa go mela ga dikutu tsa dimela go tlhotlheletswa ka go dirisa naiterojene go feta ntlha ya go simolola go sekama le go wa fa phefo e foka ga dimela fa di simolola go bontshwa dithlого tsa peo go simo-

lola go bonalwa ka go oketsegwa. Naiterojene e e fiwang ka bontsi go feta ka nako ya go mela e ka tlisa maemo a kwa godimo a naiterijene mo tlhakeng fa diteko di tseiva mme go tlaa fetola seemo sa tekatekanyo ya bofelo mme jalo le tlhotlhwa e e amogelwang fa tlhaka e rekisiwa.

Tshimo ya bali e e senana kwa Genadeshoop, Kapabophirima.

Mefuta ya bali, mo masimong a a nosetswang, e e neng e dirisiwa ka tlwaelo ya maloba e ne e nontshiwa ka dikilogeramo tse 30 go tse 40 ka heketara ya naiterojene mabapi le dikilogeramo tse 250 ke heketara tsa korong tse di lokelwang ka dikgaolonako tse 4 - 5 ka nako ya go mela. Mefuta e mentshwa ya segompieno le mekgwa ya go laola e e rileng e supa gore go ka tlhokiwa dikilogeramo tse 130 - 140 ka heketara.

Tokelelogodimo ka tlwaelo e dirisiwa matsatsi a a nnang 65 morago ga go bonala ga dimela go thibela bokana ba naiterojene bo bo kwa godimo mo tekatekanyong ya tlhaka. Ka o

le molemirui kitso le thutego ya gago ya maemo a go uma mo kgaolong e o leng mo go yona di ka diririswa go go thusa go swetsa gore o ka dirisa maemo afe a a botoka mo maemong afe a tikologo. Baumi mo masimong a a sa nosetswang gantsi ba dirisa dikilogeramo tse 80 tsa naiterojene e le tokelelogodimo ba ntse ba dirisa tikologo e le sesupetso se segolo.

Go sekama le go wa go ka fokotsa bokana ba kumo e e ka bonwang go tloga kgono e e ka nnang ditono tse 7 ka heketara go tse 2 - 3 ka heketara. Ke tatlhego e kgolo ya letseno. Tiriso ya naiterojene e tshwanetse go logelwa maano ka tlhokomelo e bile le tiriso ya teng e tshwanetse go elwa tlhoko gape le gape pele e dirisiwa.

Tiriso ya metsi fa go ungwa mo masimong a a nosetswang

Jaaka fa go umiwa korong thalotlhakore ya mmu e tshwanetse go nna ya mo tshimong ka nako ya go jwala mme bolaodi ka go tswelela ga tiriso ya metsi bo tshwanetse go dirisiwa. Ga o a tshwannna go nna le mathata a go pompa metsi, dinosele kgotsa go nna teng ga motlakase ka nako e khutswane ya sediko sa go mela.

Mo dikgaolong mo phefo e ka foka ka maatla mo dimeleng ka ditlhogo tse di boima ka tlhaka e tala morago ga go nosetsa segatsetsasedikor se tshwanetse go timiwa tota le fa e le bosigo kgotsa fa e le ka letsatsi.

Thobo

Go botlhokwa go tlkomela gore didiriswa tsa gago tsa go roba di nne mo maemong a go dirisiwa gore o kgone go roba tlhaka ka tshwanno go netefatsa maemo a a tlhokiwang a tlhaka. Nako ya go mela ya bali go tloga e jwalwa go fitlha e robiwa ka tlwaelo ke dibike tse pedi pele ga nako e e tlhokiwang go uma korong mme e tshwanetse go laolwa ka tlhokomelo.

Mo masimong a a sa nosetswang dimela di tshwanetse go bofiwa fela pele tlhaka e butswa go thibela tatlhego ya tlhaka mme mela ya phefo e kopantshwe fela morago ga moo fa tlhaka e budule ka tshwanno. Go bofiwa go dirisiwa fa ditlhogo tsa tlhaka di latlhegetse ke mmala mme di na le maemo a metsi tlase ga 30%.

Phokotso ya maemo a tlhaka go maemo a kotlo e tshwanetse go thibela ka kgono yotlhé.

Setheo sa go medisa Bali sa Afrikaborwa

Go botlhokwa gore mongwe le mongwe yo a batlang go jwala bali a buise ditshupetso tsotlhé tsa kitso ya segompieno ka mefuta e mentshwa e e ka dirisiwang go tswa mo saeteng ya Setheo sa go medisa Bali sa Afrikaborwa. Mekgwa ya go uma e e pila go netefatsa maemo a a tlhokiwang a tlhaka go baakangwa e tlhaloswa ka go tsenelela. Bokana ba kumo e e bonwang e kgona go fetoga ka tono kgotsa go feta mo heketareng. Mofuta o o tlhophiwang o botlhokwa tota.

Dintlha tsotlhé tsa go lekalekantsha maemo a tlhaka di ka fitlhelwa mo disaeteng tsa Setheo sa go medisa Bali sa Afrikaborwa le Dithulaganyo tsa go apaya majalwa tsa Afikaborwa.

Molemi mongwe le mongwe gape o tshwanetse go ikopantsha le kakanyo ya 'Bali e pila Bojalwa bo pila' ya SAB go itse ntla e nngwe le e nngwe e e ka laolwang kgotsa e e ka tlhokomelwang go netefatsa gore tlhaka e e pila jaaka go ka kgonegwa e umiwe go baakangwa.

Athikele e kwadilwe ke molemirui yo a rotseng tiro.

Mokgwa o o rileng wa tirego ya go fetola bali e e baakantsweng.

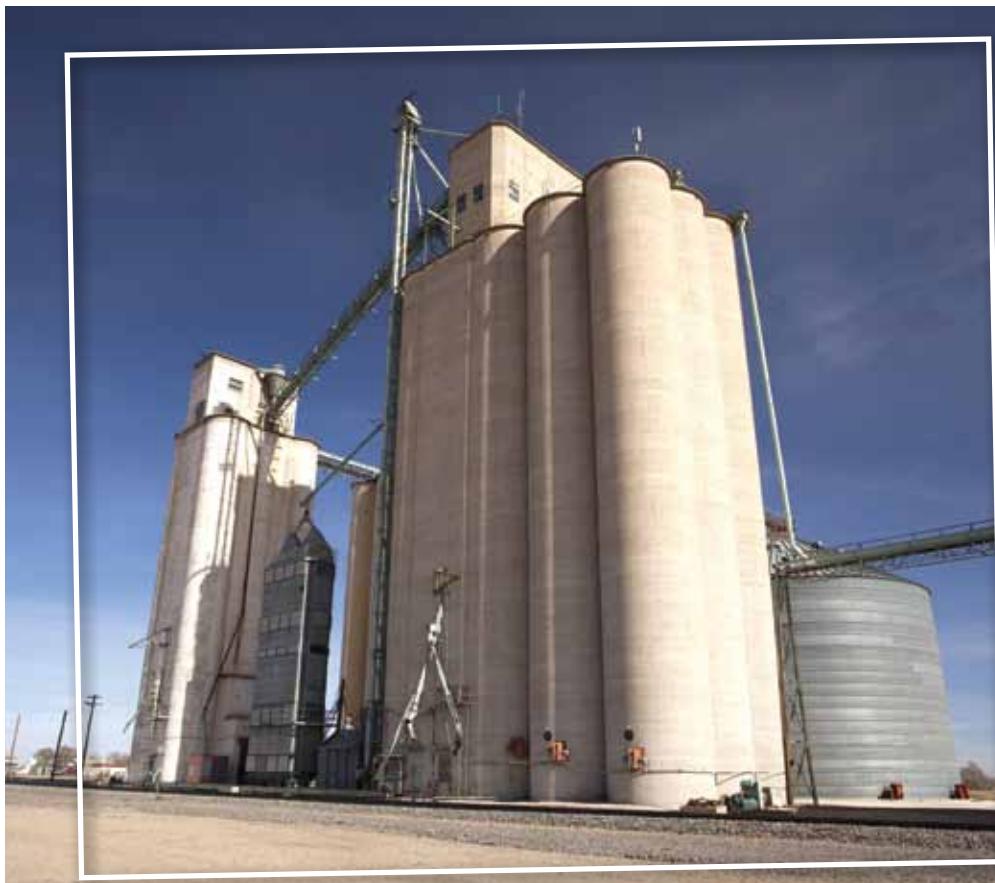
DITSHEKAMELO TSA MAKHETE YA KORONG KA 2017/2018

Ka ngwaga wa go uma wa 2017/2018 (Diphalane 2017 - Lwetse 2018) Afrika-borwa e jwetse diheketa tse di ka nnang tse 497 600 tsa korong. Go tlase gagolo go dingwaga tse di fetileng.

Tshekamelo e ya go ya tlase ga palo ya diheketa e ka bapisiwa le phokotsa ya poelo e e ka bonwang; jalo, baumi ba fetolela go dijwalwa tse di ka kgonang go naya poleo jaaka kanola, habore, disoya le mmidi. Tiragalo e rulaganya phatlha gare ga go uma le topo, mme go bola lebati go oketsa bokana ba thomeloteng.

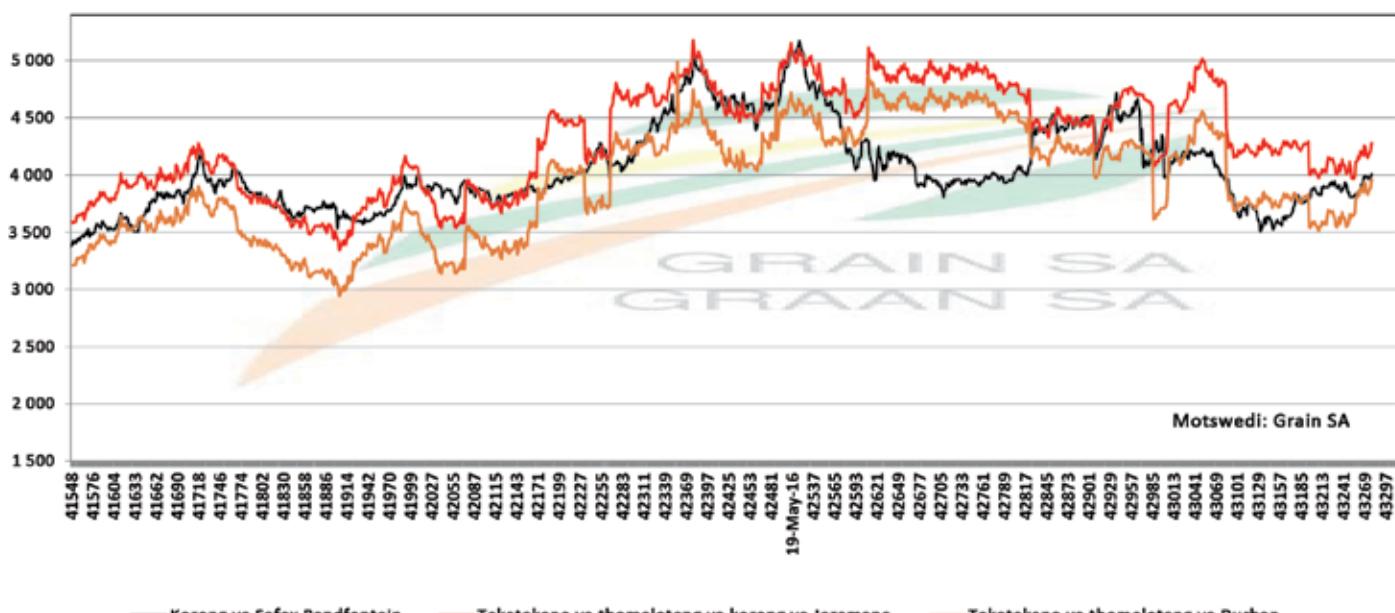
Dintlhla tse di ka thusang kgaolo e ya bolemirui go kgona gape di ka nna: mefuta e e nayang korong ka bontsi, phethogo ya mokgwa wa go lekalekantsha maemo a korong le tuelogodimo kwa mafelelong go fokotsa tiriso ya peo e e bolokiwang mo polaseng.

Maemo a bokana ba korong e e ka bonwang e e filweng ke *Crop Estimates Committee (CEC)* ka 27 Tlhakole 2018, a supa gore kumo e ka nna ditono tsa dimilione tse 1,5, mo go leng phokotsa e e leng 20% mabapi le ngogola, ka nthla ya maemo a bosa mo kgaolong ya Kapabophirima. Go uma mo Kapabophirima go fokotswe go ditono tse 586 800 ka ngwaga o wa go rekisa; phokotsa ya ditono tse 3,4 ka heketara go 1,8 ka heketara. Ka lesegoo, go uma mo masimong a go

Tshupetso ya 1: Ditlholtlhwaa tsa RSA le Jeremane jaaka korong e foioswa mo Randfontein.

DITLHOTLHWA TSA RSA LE JEREMANE JAAKA KORONG E FOIOSWA MO RANDFONTEIN

BUDGET PLANNING

LEKALAKANTSHA MME O TLHOGONOLOFALE: Itse gore tšhelete ya gago e ya kae

Ga se sephiri gore tirodipampiri ke tiro e molemirui mongwe le mongwe a sa e rateng; le gale, ke tiragalo e e bothokwa ruri mo malepeng a bolemirui.

Go tlholo go bega pego ka letsatsi le letsatsi go thusa tsamaiso ya ditiragalo mme kwa mafelelong go thusa go bolokela molemirui nako. Mabapi le tekanyetso ya bolemirui, go tshwanetse go rulaganya kgato e nngwe le e nngwe ya molemirui. Go rulaganya tekanyetso ke go lekanyetsa ditshenyego le letseno mme le poelo ya nneto mo polaseng. Ke ka maemo a go laola ditokelelo le ditswamorago mabapi le go uma. Go rulaganya tekanyetso ya tiriso ya ditšelete pele ga nako, pele ga maano a dirisiwa.

Dintlha tse di ka fetolang ditekanyetso ga di kgone go tlhomowi jaaka; malwetse, phethogo ya dimakhete le maemo a bosa a a sa tlwaelwang.

Go na le maikaelelo a mabedi ka thulaganyo ya tekanyetso ya bolemirui mo polaseng; ga ntla, go nna motheo wa togamaano le tlathlho mme ga bobedi go thusa molemirui go dirisa mekgwa e e ka mo kgonisang go kgona tse dimakhete di di batlang, go oketsa poelo ya gagwe mabapi le tlhotlhwa ya ditokelelo. Ditekanyetso di na le mosola go kgwebo ka di ka nna sesupetso sa go bona tswelelopele ka ntla ya ditšelete. Di thusa go kgona go rulaganya dikanego; o ka kgona go rulaganya maano a farologaneng go tokafatsa a a setlweng. Gape di thusa thata go rarabolola maemo a kgwebo.

Mesola ya go rulaganya tekanyetso

Go na le mesola ya go rulaganya tekanyetso:

- Molemirui o na le ntla ya go simolola go rarabolola leano la gagwe la pele, mo go tokafatsang go fetola le go tlhoma leano le lentshwa.
- Molemirui a ka el a tlhoko go go elela ga tšhelete kgotsa go senyega ga tšelete mo go ka diragalang mo polaseng.
- Molemirui o na le ntla ya go lekalekantsha dirasiti tsa gagwe, ditshenyego tsa gagwe le letseno la nneto la gagwe mo polaseng.

- Go itsese molemirui mabapi le bothokwa ba tiriso ya tšelete go reka le bothokwa ba go elela ga tšelete.
- Ke sesupetso sa tiriso ka tshwanno ya dineo tsa boekonomi tse di leng teng go dirisiwa ke balemirui, mo go ka thusang go bona ditswamorago jaaka di tlhomilwe.
- Go thusa go lekalekanya dineo tsa go uma jaaka, tiro, ditšelete.
- Ke motheo o o siameng go ditokafatso tse di ka rulagangwang mo polaseng mme le go atlholwa ga teng ka nako le nako.
- Molemirui a ka bonela pele kgono ya go bona poelo mme le go tlholo go nna teng ga dilo tse di ka dirisiwang mo kgwebong ya gagwe.
- Molemirui a ka bonela pele mathata a a ka nnang teng ka bonako mme a ka kgona go a rarabolola ka bonako.

Go na le dilo tse tharo tse di leng bothokwa go kgona go rulaganya tekanyetso: ga ntla, go lekalekanya ditokelelo le ditswamorago, ga bobedi, maemo a ditshenyego tse di rileng le tse di ka nnang teng mme ga boraro, dilo tse di ka fetogang tsa go tlisa tshenyego. Dilo tse di ka nna ditshenyego ka kgwedi le kgwedi, ditshenyego ka tshoganyetso, tšelete e e ka bolokiwang, kgr. go dithuto tsa bana, go tsa go itisa, go ituela, go nako ya boikhutso le ditshenyego tse dingwe.

Ditshenyego ka bogothe, tsotthe tse di tshwanetseng go amogelwa ka ngwaga go lekana le tekanyetso. Batho ba tlhoka go rulaganya tekanyetso ka dintlha tsa mabaka a a farologaneng: Go simolola polase, Go loga maano a ngwaga o moswa, go tlisetra diphethogo tse dinnye ka ntla ya ditiragalo jaaka katologo ya kgaolo e nngwe kgotsa go lokela metšene e mentshwa mme tota le go fetola dilo gagolo mo ditiragalong.

Potsa jaanong ke gore o dira jang go rulaganya tekanyetso ya polase. Lefelo la go simolola ke go lebelela dipego tsa pele tsa polase fa di le leng mme nako e e siameng ya go rulaganya tekanyetso ke fa go logiwa maano a tiriso a sethla se sentshwa. Simolola ka go lebelela gore tshenyego ka tlwaelo

mo polaseng e kana kang; tsaya nako go netefatsa gore palo e ke ya nneta. Fa go se na dipego, go mosola go simolola ka go kwala tekanyetso ya pele, mme simolola go bage dipego tse di ka dirisiwang ka ngwaga e e latelang, gore o kgone go fetola jaaka go ka tlhogewa. Mefuta ya ditekanyetso tse di farologaneng ke jaaka go latela:

Tekanyetso ya go elela ga tšelete

Tekanyetso ya go elela ga tšelete ke khutswafatso ya tebelelopele ya bokana ba letseno le ditshenyego ka nako e e rileng. Mosola ke go lebelela pele bokana ba tšelete le nako ya go adima tšelete fa go ka tlhogewa mme le go supa kgono ya polase go kgona go busetsa tšelete e e ka adimiwang ka nako e e ka tlhomiwang. Tekanyetso ya go elela ga tšelete e emetse tebelelopele ya tšelete e e ka tsenang, e e ka gogiwang go dirisiwa kwa ntla go rekela kgwebo mo tshupetsotlotlo ya kgwebo.

Tekanyetso ya kemedi

Tekanyetso ya kemedi ke tlhometsa ya ditogamaano le ditshwetso e e dirisiwang go lekalekantsha ditshenyego le mesola ya dithefoso tse di bonwang ke kgwebo ya bolemirui. Themelero e mo diphethogo tsa letseno le ditshenyego tse di ka bonwang fa go dirisiwa thefoso e e rileng fela. Tekanyetso ya kemedi e ka rulagangwa fa go ka direga tse di latelang:

- Tsaya thekenoloji e nthswa;
- Hira badiredi ka nako e e rileng;
- Hira metšene ka go se e reke;
- Ntshwafatso mekgwa ya go uma; le
- Tokafatsa maemo a ditšelete.

Tekanyetso ya bogothe ba ditiragalo tsa polase

Tekanyetso ya bogothe ba ditiragalo tsa polase ke khutswafatso ya metswedi e leng teng mme le togamaano ka mefuta le bokana ba kumo ka bolaodi ba molaodi wa polase. E rulagangwa go supa tshenyego, tšelete le poelo ya kgaolo e nngwe le e nngwe e leng kgaolo ya kgwebo ya bolemirui ka bophara. Boikernisetso ba tekanyetso e ke go

Barulaganyi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

46 Louw Wepener Street
1st Floor
Dan Pienaar
Bloemfontein
9301
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDEPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seaforekanse, Seësemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethoso.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Kantoro: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Kantoro: 013 755 4575 ◀ Emelda Mogane

Jurie Mientz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Kantoro: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
► 082 650 9315 ◀ dundee@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8069 ◀ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Kapabolhaba (Kokstad)
► 083 730 9408 ◀ goshenfarming@gmail.com
► Kantoro: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8057 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade

Mihatha
► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers
are the views of the writer and not of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

10 Ditshekamelo tsa makhete ya korong ka 2017/2018

nosetswa kwa Kapabokone go okeditswe ka 17% go ditono tse 311 600 le go oketsa. Ka nthla ya maemo a a siameng, go uma mo Foreisetata go ne go oketsega go ditono tse 328 000.

Tiriso le thekiso

Tiriso ya korong mo Afrikaborwa e oketsegile ka maemo a a nnang 1% ka ngwaga ka dingwaga tse lesome tse di fetileng. Topo ya korong ka ngwaga ya go rekisa ya 2017/2018 e supiwa e e ka nnang ditono tsa dimilione tse 3,27. Bokana ba thomeloteng ya korong le tse di dirisang korong bo supiwa go nna ditono tse di ka nnang dimilione tse 2,0, ka nthla ya phokotsa ya kumo mo Kapabophirima. Ka setha se re leng mo go sona go rometswe teng go feta ditono tsa dimilione tse 1,6. Afikaborwa e dirisiwa go nna lefelo la phetisopele go mafatshe a re bapileng le ona mo kgaolong ya BoAfikaborwa, mme jalo thomelotle ya korong le tse di dirisang korong go bonega gore go ka nna ditono tse di ka nnang 100 000.

Tlhotlhwa ya korong e e kwa tlase

Go na le dintla tse pedi tse di rulaganyang tlhotlhwa ya korong, maemo a tlhotlhwa ya ranta mabapi le tolara le tlhotlhwa ya korong ka bopbara mo lefatsheng. Ranta e ntse e sa supe maemo a a rileng ka dikgwedi tse di fetileng mme tlhotlhwa ya korong e ne e ntse e tshegetswa go oketsega. **Tshupetso ya 1** e supa tlhotlhwa ya korong mo go rona mabapi le tekatekano ya thomeloteng ya korong e e ungwang kwa Jeremane. Bontsi ba dithomeloteng bo tsewa kwa EU le Mafatshe a Lewatlentsho, mo go reng tlhotlhwa ya mo gae e tsamaelana le tlhotlhwa ya mo mafatsheng a.

Athikele e kwadiilwe ke Ikageng Maluleke, Radišhelete o Moswa, Grain SA. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go ikageng@grainsa.co.za

Lekalakantsa mme o tlhogonolofale: Itse gore tšelete ya gago e ya kae

rarabolola phethogo e kgolo e e nang kgono go fetola maemo a dikgaolo tse dingwe mo kgwebong. Tekanyetso ya bogotlhе ba ditiragalo tsa polase ka tlwaelo e rulagangwa fa go tsewa kgwebo e nngwe e le polase e nngwe, fa naga e e dirisiwang e oke-tswa mme e kopanthswa le polase jaaka e ntse kgotsa fa go tsewa modirisanimmogo mo polaseng jaaka e ntse.

Tekanyetso ya bopakagwebo

E supa bogongwe ba letseno, tshenyego le poelo mabapi le go uma ga kumo ya kgaolo e e rileng mo polaseng. Tekanyetso e e rulagangwa ka bogongwe-ba-kgaolo ka nthla ya go uma (jk. bokana ba mmidi ka heketara). Bopakagwebo bo bongwe le bo bongwe mo polaseng bo tlhoka tekanyetso. Tekanyetso ya bopakagwebo e dirisiwa ka gore:

- Go supa letseno le le ka dirisiwang go tsweleletsa bopakagwebo;
- Go rulaganya lenaneo la ditokelelo le mekgwa ya go uma tse di tlhokiwang go tsweleletsa bopakagwebo;
- Go thusa go supa kgono ya dikgaolo tsa ditirego tsa mo polaseng;
- Lekalekanya mesola le ditshenyego fa mekgwa ya go uma e fetolwa;
- Go naya motheo wa leano la tsamaiso ya polase; le
- Tshegetsa kopo ya go adima tšelete.

Ditekanyetso tsa polase di tshwanetse go fetolwa ka ngwaga le ngwaga, jaaka ditshenyego di ntse

di ka fetoga. Go ka direga gore tekanyetso e nne kgolo go feta letsono ka bogotlhе (bogotlhе ba letseno pele ga ditshenyego). Ga o a tshwanna go fela pelo fa go ka direga, ka gore tekanyetso e nngwe le e nngwe ke maikaelelo a gago mme go ka tsaya dingwaga go goroga mo o batlang.

Go kopana le tekanyetso e ya polase go ka tlhoka go dira dilo ka go fetola, jaaka go lebelela bolemirui ka matlhо a mangwe; jaaka, faralognantsa ditiragalo tsa dikgaolo tsa mo polaseng. Tiriso ya bolemirui ke go bona tswelelopele ya go bona tšelete gare ga dilo tse dingwe, o tshwanetse go bona gore go a reng go netefatsa gore o sala o le mo kgwebong ya gago nako e telele.

Ditshupetso

- Morgan, K.L., Callan, P.L., Mark, A., Niewolny, K., Narte, T.J., Scott, K.H. and Hilleary, J., 2016. Farm Financial Risk Management Series. Part III, Introduction to Farm Planning Budgets for New and Beginning Farmers.
- Roth, S. and Hyde, J., 2002. Partial budgeting for agricultural businesses. University Park, PA: Penn State University. CAT UA366, 7.
- Jobes, R., 1994. Budgets: Their use in farm management. OSU extension facts (USA).

Athikele e kwadiilwe ke Ikageng Maluleke, Radišhelete o Moswa, Grain SA. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go ikageng@grainsa.co.za